

Halyna Pšeničkina – etnomuzikologė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos archyvo skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja
Moksliniai interesai: Centrinės ir Pietrytinės Ukrainos tradicinių kalendorinių-apeiginių dainų melotipologija ir melogeografija. Slavų ir baltų muzikinio folkloro sąsajų tyrimai. Muzikinė pedagogika ir folklorinės medžiagos atlikimo klausimai
El. paštas: Halyna.Pshenichkina@liti.lt

Halyna Pshenichkina – ethnomusicologist, PhD in humanities, senior research fellow in the Folklore Archives Department, Institute of Lithuanian Literature and Folklore in Vilnius
Research interests: melotypology and melogeography of traditional calendar-ceremonial songs from Central and Southeast Ukraine. Studies of the connections between Slavic and Baltic musical folklore. Musical pedagogy and issues of performing folklore material
E-mail: Halyna.Pshenichkina@liti.lt

Halyna Pšeničkina

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

UKRAINIEČIŲ UŽGAVĖNIŲ PAPROČIAI IR DAINUOJAMOJI TAUTOSAKA. BENDRIEJI BRUOŽAI

Anotacija

Paskutinės savaitės prieš gavėnios pradžią¹ tradicinės apeigos įvairiuose Ukrainos etnografiniuose regionuose buvo gerai žinomos iki XX a. vidurio. Archajiškiausios yra tradicinės apeigos, kurių veiksmai susiję su mitinio Kolodijaus (*Колодій*) esybe: jo „gimimu“, „krikštijimu“, „laidotuvėmis“, liudijant apibendrintą gyvenimo ciklą. Visa tai buvo apžaidžiama kasdien visos Užgavėnių savaitės laikotarpiu: ištėkėjusios moterys priraišiodavo medinių pliauskų (*«колódки»*) prie pernelyg ilgai nevedusių vaikinių ir netekėjusių merginų kūnų, visi kartu sunaikindavo Kostrubo (*Кóстрыб*) pamėklę, vykdavo vyrų fizinės varžybos (kumštynės), žinomos dar nuo Kyjivo Rusijos laikų. Vaišinimosi miltiniais ir rūgpienio patiekalais tradicija čia buvo tiesiogiai susijusi su Dangaus Šviesulių kultu, ji skatino greitesnę žiemos apraiškų gamtoje nykimą. Visos minėtos apeigos buvo palydimos joms skirtomis dainomis.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: ukrainiečių folkloras, Užgavėnių savaitė, Kolodijus, „Bobų“ savaitė, Užgavėnių tradicijos.

Abstract

The traditional rites of the last week before the beginning of Lent were well known in various ethnographic regions of Ukraine until the middle of the 20th century. The most archaic are the traditional rites, the actions of which are related to the being of the mythical Kolodiy (*Колодій*): his “birth”, “baptism”, “funeral”, thus testifying to the summarized life cycle. All this was played out every day during the entire week: married women tied wooden sticks (*«колódки»*) to the bodies of

¹ Kitaip negu Lietuvoje, Ukrainoje tradicinės Užgavėnės švenčiamos ne vieną dieną (antradienį), o visą savaitę. Dėl to čia bus dažnai minima *Užgavėnių savaitės* sąvoka arba tiesiog *Užgavėnės*.

guys and girls who had not been married for too long, they all together destroyed the jackstraw of Kostrub (Кóструб), men's physical competitions (fisticuffs) were held, known since Kyivan Rus' times. Here, the tradition of feasting on flour and sour milk dishes was directly related to the cult of the Heavenly Lights and promoted a faster disappearance of the winter manifestations in nature. All the mentioned rites were accompanied by special songs dedicated to them.

KEY WORDS: Ukrainian folklore, Shrovetide week, Kolodiy, "Old-Women" week, Shrovetide traditions.

DOI: <https://dx.doi.org/10.15181/rh.v31i0.2583>

Į v a d a s

Įvairiuose Ukrainos etnografiniuose regionuose paskutinė savaitė prieš 40 dienų gavėnios laikotarpį vadinama Masnyciomis (*Масниці*), Maslianos savaitė (*Масляна*), Varškės pasninko savaitė (*Сиропусний тиждень*), „Bobų“ savaitė (*«Бобський» тиждень*), Kolodijumi (*Колодії*). Šios šventės ištakos siekia pagonybės laikus ir tik vėliau ji sutapo su krikščioniškomis tradicijomis kaip paskutinė „mėsėdo“ savaitė prieš ilgą susilaikymo nuo daugelio valgių ir pramogų laikotarpį. Visą Užgavėnių savaitę buvo griežtai draudžiama dirbti ir netgi užsiimti kasdiene buitine veikla – siūti, verpti, austi, siuvinėti: *«В масницю ни можна прасти, бо ту пражу міль із'їсьуь, а як ни з'їсть пражою, то полотном, а все-таке з'їсть. То в масницю ни прадуть і молоді, ни тіки старі.»* („Per Užgavėnių savaitę negalima verpti, nes verpalus kandys suės, o jeigu nesuės verpalų, tai suės iš jų išaustas drobės, vienaip ar kitaip vis tiek suės. Taigi per Užgavėnės neverpia ir merginos, ne tik senutės moterys.“)²

Velykos – kilnojamoji šventė, tad Užgavėnių savaitės kalendorinis laikotarpis yra gana platus – nuo vasario vidurio iki kovo pabaigos. Šiais laikais ji minima visų pirma iki soties prisivalgant blynų, iki valios prisišokant, prisilinksminant ir sudeginant Kostrubo pamėklę. Tokie papročiai į Ukrainą yra atkeliavę iš kitų, kaimyninių, šios šventės šventimo tradicijų ir su vietinėmis pirmapradėmis apeigomis sietini tik iš dalies.

Nepaisant to, kad senųjų Užgavėnių apeigų ir papročių etnografinių aprašų Ukrainoje iki šių dienų išlikę ganėtinai daug, gyvojoje tradicijoje šiais laikais jų užrašyti galimybių praktiškai jau nebėra. Apeiginės šios šventės dainos – tuo labiau retas ukrainiečių folkloro reliktas. Kompleksinių jų melodikos ir poetikos tyrimų dar nėra atlikta. Lietuvių etninės kultūros kontekste Užgavėnės labai svarbios, todėl tikėtina, kad šis straipsnis lietuvių kolegoms etnologams bus aktualus ir įdomus. Tuo grindžiamas šios publikacijos *aktualumas*.

² Akademiko Ahatanhelo Krymskio pastabos, užrašytos XX a. pradžioje Čerkasų apylinkėse (Кримський 2009, 279).

Kartu galima įvardyti ir šio straipsnio *tikslą* – plačiai ir išsamiai pristatyti ir apžvelgti ukrainiečių Užgavėnių švenčių apeigas ir tradicines dainas. Tyrimo *objektas* – pereinamojo žiemos–pavasario laikotarpio kalendorinės apeigos ir visos Užgavėnių savaitės metu skambanti dainuojamoji tautosaka.

Tyrimo tikslas suponuoja šiuos *uždavinius*: 1) apibendrinti informaciją, įvairiais laikais skelbtą etnografiniuose ir analitiniuose šaltiniuose, kur minimos Užgavėnių savaitės apeigos Ukrainoje; 2) apibrėžti Kolodijaus (*Колодій*) sampratą ir jo svarbą vietinėse pirmapradėse folklorinėse ukrainiečių tradicijose; 3) ištirti relikvinių apeiginių šios šventės dainų įrašų melodikos bruožus.

Taikyti šie mokslinių tyrimų metodai: 1) informacijos apie ukrainiečių Užgavėnių švenčių tradicijas ir apeigas duomenų rinkimas bei analizė; 2) įvairių laikotarpių etnografiniuose ir kituose moksliniuose spaudiniuose surinktų duomenų apibendrinimo metodas; 3) lyginamasis metodas, siekiant rasti ukrainiečių ir kitų etnosų Užgavėnių švenčių apeigyno paralelių; 4) analitinis metodas, leidžiantis sistemingai ištirti šios šventės metu įvairiais laikotarpiais Ukrainoje skambančių kalendorinių-apeiginių dainų melodikos ypatybes.

Varškės pasninko savaitės (*Сиропусний тиждень*) tradiciniai valgiai

Tradiciniai šių laikų Užgavėnių savaitės valgiai – miltiniai apskritos formos kepiniai, simbolizuojantys dangaus šviesulius. Tai visos keptuvės dydžio blynai («*млинци*») arba mažesnės apimties blyneliai iš rūgpieniu įmaišytos tešlos («*олáдки*»), primenantys Saulės apskritimą. Tuo tarpu senieji etnografiniai šaltiniai liudija, kad ukrainiečiai tuo metu vietoje blynų visų pirma virdavo (dar ir apkepavo) puse mėnulio formos virtinius («*варéники*»). Mėnulio simbolika čia buvo taip pat svarbi, nes jo fazės lemdavo kintamos Velykų datos skaičiavimus. Virtiniai dažniausiai būdavo įdaryti varške arba aguonomis. Gausūs pieniški ar rūgpienio patiekalai (varškė, sūris, grietinė ir pan.) ir iš jų pagaminti kiti valgiai ukrainiečių protėvių mitinės pasaulėžiūros aspektu skatino greitesnę žiemos požymių gamtoje nykimą (visų pirma balto, pieno spalvos sniego tirpimą). Fiziologine prasme jie palengvindavo laipsnišką žmogaus organizmo adaptaciją naujam pasninko valgių režimui. Kita vertus, persivalgymas ir alkoholinių gėrimų vartojimas tuo metu buvo laikoma normaliu dalyku, nes manyta, kad prieš griežtą pasninką būtina gausiai prisivalgyti ir iki soties prisilinksminti³: «*Ну оце ж цілий*

³ «*На масницю в нас їдять усе: м'ясо, сало, масло, молоко, сир, – словом геть-усякі споживи*» („Per Užgavėnes pas mus valgo viską: mėsą, lašinius, sviestą, pieną, sūrį, – žodžiu, viską, ko paporėsi“) [Кримський 2009, 280]. «*На масницю – то їдять: вареники з сиром, ражанку, хліб, рибу, кисіль, затірку. Випивають*» („Per Užgavėnes valgo virtinius su varške, riaženka, duona, žuvį, kisielių, „zacirką“). Išgerdinėja“) [ten pat, 281]. «*Вареники варили в основному з сиром,*

тиждень печуть вареники. Ну чим більше оце ж вроді напечеш, пригостиш, і поїсте, і вроді більше буде благодати в домі» („Na, taigi visą savaitę kepa virtinius. Taigi kuo daugiau jų, rodos, prikepsi, prisivaišinsi, prisivalgysi, tai bus tuo daugiau gerovės namuose“) [Sumų sr., Zapsilės k. (ЦА, 615)].

Kolodijus (Колоді́й)

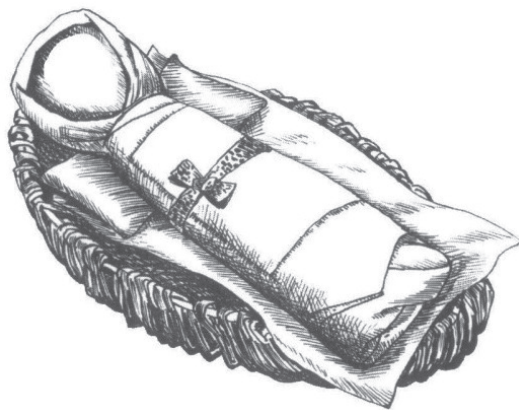
Kaip žinoma, senaisiais laikais naujų metų pradžia visų pirma buvo siejama su pavasario laukų darbų pradžia ir atskirais istoriniais laikotarpiais sutapdavo su pavasario lygiadieniu. Gali būti, kad būtent Kolodijaus švente Ukrainoje ir prasidėdavo naujų ūkininkavimo metų ciklas⁴. Mykola Sumcovas teigė, kad „Kolodijumi vadino pačias Užgavėnes ir šventė jas nuo pirmadienio (Kolodijaus gimimas) iki pat šios savaitės šeštadienio (jo laidotuvių)“ (Онацький 1959, 680).

Kolodijaus vardo kilmė ir visa jo esybė, be abejonės, siekia pagonybės laikus. Tai nedidukė dievybė, laipsniškai įgaunanti pakankamai jėgų palenkti Saulės ratą pavasariop. Kolodijus lemia natūralų Saulės kilimo vis aukštyn ir aukštyn procesą, išvydamas žiemą bei šalčius ir kartu pradėdamas eilinį gamtos atsinaujinimo ciklą. Neatsitiktinai pati *Kolodijaus* sąvoka jungia du ukrainiečių kalbos žodžius: *ratas* («коло»), t. y. uždara erdvė arba ciklas, ir *veiksmas* («дія»), kur *veikti* yra («діяти»). Ratas yra vienas svarbiausių sakralinių simbolių ne tik ukrainiečių, bet ir daugelio kitų etninių kultūrų pasaulėžiūroje. Kitas sąvokos *Kolodijus* kilmės aiškinimas yra labiau utilitarinis ir kildinamas iš žodžio *kaladė* («коло́да») ar *pļauska* («колódка»)⁵. Kolodijus (kitur – Kolodka) yra svarbiausias ištisos Užgavėnių savaitės atributas, konkrečiomis dienomis simbolizuojantis ne tik gamtos,

були з капустою, також могли наварити з мукою, з сіллю, з сіном, з чим хоч» („Virtinius su varške virdavo dažniausiai, būdavo ir su kopūstais, galėdavo privirti ir su miltais, druska, šieniu – su kuo tik porį“) [Charkivo sr., Dovžykų k. (ЦА, 1322)]. *«Головна їжа на Масляну – вареники з сиром варили, та зо сметаною, а це гречані млинці на маслі» („Svarbiausias Užgavėnių valgis – virtiniai su varške, dar ir su grietine, ir dar grikiniai blynai, kepti su sviestu“)* [Charkivo sr., Iziumo m. (ЦА, 1332)]. *«Масниця в нас це більше свято, ніж Різдво. Вареники печуть, чи хоч варять, ходять. А що тоді? Капусти намастили, огірків витягли. Горілка – це в перву очередь. На первomu плані й на первomu місті» („Užgavėnės mums dar didesnė šventė negu Kalėdos. Virtinius kepa arba bent verda, vieni kitus lanko. O tada? Kopūstus paruošia, raugintų agurkų iš bačkos prigraibo. Horilkos visų pirma įpila – tai svarbiausia“)* [Sumų sr., Zassulės k. (ЦА, 164)].

⁴ Stepanas Kylymnykas kelia kai kurių etnografų hipotezę, kad Kolodijus / Kolodka (*Колоді́й / Коло́дка*) savo pirmapradžiu pavidalu buvo Dievo Veleso / Voloso (*Бога Велеса / Волоса*) – gyvulių bandos globėjo – šventė (Килимник 1994, 15–16).

⁵ „Kolodijaus pavadinimas gali būti kildinamas iš kaladės, kaip pirmapradžio objekto, pavadinimo, ir čia stebime įdomų *paprasto buitinio įtaiso mitologizavimo procesą*. Kolodkos (*Коло́дка*) pavadinimo kilmė taip pat gali būti siejama ir su kaladės (sunkaus daikto, pritvirtinto nusikaltėliui prie rankų ir kojų) pavadinimu. Sako: „Susuka jam rankas ir surakina kaladėmis““ (Онацький 1959, 680). Beje, nereikėtų jo painioti su lietuviškose Kalėdų laikotarpio tradicijose žinomu kaladės (blukio) vilkimo papročiu.

1 pav. „Naujagimis“ Kolodijus

bet ir paties žmogaus gyvenimo ciklą nuo jo gimimo iki pat mirties ir laidotuvių. Daugelyje etnografinių aprašų Kolodijus „gimsta“ pirmadienį, „krikštijamas“ antradienį ir taip toliau, kol ketvirtadienį arba penktadienį jis „miršta“, šeštadienį⁶ yra „laidojamas“, „apraudamas“, „aptrypiamas“ («*притупували*») (žr. Воропай 1991, 202; Килимник 1994, 22) (1 pav.). Kolodijaus „laidotuvės“ buvo palydimos masinėmis laisvalaikio vaisėmis ir linksmybėmis. Yra negausių liudijimų, kad sekmadienį jis simboliškai „atgimdavo“ («*Загбвину*). Kitais atvejais jo „atgimimas“ minimas praėjus septynioms savaitėms – Velykų sekmadienį. Tuo atveju jis būtent tada savo nauja jėga žadina pavasario gamtos atgimimą. Visais atvejais kiekviena Užgavėnių savaitės diena yra laikoma šventa.

„Вобу“ savaitė («*Бáбський тиждень*»)

Ką tik paminėtas žmogaus gyvenimo ciklas yra svarbus ir archajinėje ištekėjusių moterų tradicijoje, besitęsiančioje visą Užgavėnių savaitę. Kasdien susirinkusios pas kurią nors iš savo kaimo kaimynių, jos iš eilės švėsdavo Kolodijaus gimimą (vystydavo jo pliauską kaip naujagimį), krikštynas ir visa kita iki pat jo mirties ir laidotuvių apeigų su būtinu mirusiojo apraudojimu. Šios apeigos Ukrainoje liudijamos dar XVI a. istoriniuose aprašuose, o vėliau – ir žymių etnografų – P. Čiubynskio (Чубинский 1877), N. Sumcovo (Сумцов 1889), A. Krymskio (Кримський 2009) ir kt. – veikaluose. Viena vertus, tokios per visą savaitę iššęstos apeigos joms tapdavo formalia priežastimi susitikti be savo vyrų (anuo metu tai buvo laikoma nepriimtiniu dalyku visais kitais metų laikais),

⁶ „Šeštadienį, prieš pat gavėnią, Kolodijus „mirdavo“, ir jį „apraudodavo“ vaišindamiesi paskutiniaisiais mėšėdo kąsneliais“ (Онацький 1959, 680; Сумцов 1889 VIII, 118–120; Чубинський 1877, III, 7).

vaišintis, linksmintis (kartais ten kildavo ir gana pikantiškų situacijų⁷) ir netrukdomai pailsėti nuo nesibaigiančios namų ruošos rutinos. Maža to, Užgavėnių savaitės laikotarpiu moterys turėjo išskirtinę teisę ginčytis su savo vyrais ir be jokios bausmės nesutikti su bet kokia jų nuomone ar potvarkiais. Dėl to, kad visos minėtos Kolodijaus esybės gyvenimo ciklo apeigos buvo atliekamos vien ištekėjusių moterų, ši savaitė ir buvo vadinama „Bobų“ savaitė. Ji buvo moteriškių labai laukiama, gaji ir yra liudijama daugelio tradicinių Užgavėnių dainų tekstuose (žr. 3, 4 natų pavyzdžius).

Stepanas Kylymnykas savo knygoje taip aprašo Kolodkos / Kolodijaus šventes: „Paskutinę savaitę prieš gavėnią, Varškės pasninko savaitę, pirmadienį, susirenka karčemoje vien moterys. Viena jų nepastebimai ant stalo padeda kaip naujagimį suvystytą pliauską ir tada visos kartu sušunka: „Užgimė Kolodka, užgimė!“ arba „Kolodijus, Kolodijus užgimė!“ Susiimdavo rankomis ir linksmiai krykštaudamos bei dainuodamos krikštynoms pritinkamas dainas (pavyzdžiui, „O jau mūsų kūdikėlis užgimė, o jau vaikelis Dievo garbei pasirodė!“) aplinkui stalą tris kartus apeina. „Kolodka užgimė!“ (Килимник 1994). „Čia pat ant stalo aplink jo viduryje gulintį „naujagimį“ išdėlioja atsineštas vaišes – virtinius, varškę, sviestą, kiaušinius, butelį degtinės, ir prasideda linksmybės. Kiekviena moteriškė su savimi turėdavo po savo mažytį suvystytą Kolodijuką. Jeigu karčemoje pasirodydavo vyrai, tuoj kiekvienam jų prie drabužių pritaisydavo po tokį „naujagimį“, ir šiems tekdavo išsipirkti, statyti ant stalo medaus stiklainį ar horilkos butelį. Svarbu tai, kad iš anksto susitarusios moteriškės turėjo tam skirtus vystyklus susirinkti iš trijų sodybų, kur yra tikras kūdikis, ir tik jų vystyklais vystydavo visus Kolodijaus „naujagimius“. Pasibaigus vaišėms ir linksmybėms, moteriškės klegėdamos grįždavo namo“ (ten pat). „Antradienį karčemoje susirenka dar daugiau moteriškių, ir čia ant stalo jos randa iš vakaro paliktą nakvoti Kolodijaus „naujagimį“. Linksmi puotauja, dainuoja, vaišinasi savo atsineštais valgiais, ir čia jau daugiau vyrų ateina kartu švęsti. Mažieji Kolodijukai, smagiai klegant, būdavo priraišijami vyrams ar senberniams prie jų kojų ar rankų. Taip kaimo bendruomenė ir toliau visi kartu linksminosi“ (ten pat).

Pateikiame taip pat ir šios šventės aprašų fragmentą iš A. Krymskio monografijos „Zvenyhorodščyna“. Ši medžiaga yra surinkta Čerkaščynos⁸ (Vidurio Ukraina) centrinėje dalyje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje ir paskelbta tik 2009 metais:

⁷ Pвz.: «Буває всякого, геть і розпуста, а після того ревноти. Та за це чи треба тут писать?» („Visko būdavo, dar ir pasileidimų visokių, o paskui – pavydo. Bet ar reikia čia apie visa tai rašyti?“) (Кримський 2009, 281).

⁸ Šiose autentiškose citatose išsaugota autoriaus ortografija ir kalbos stilistika. A. Krymskis savo monografijoje stengėsi maksimaliai išsaugoti ir perteikti vietinės tarmės ypatybes.

«От в понеділок раненько приходить жінка до другої жінки. Уходить у хату і каже: „Помагай-бі, кумо!“ А та каже: „Дай боже здоров'я! та будьте здорови з масницю.“ А та каже: „Спасибі та будьте і ви здорови.“

Ото приходить ще кума до куми, і сміється. І в самий перед глядить її за живіт і скрізь, і каже їй: „Ой, кумо: єй-бо, коло вас робиться ни ліпше! Ви сьогодні шось привидете.“ А та кума тоді: „Ой, ой! болі бируть! Давайте міні баби!“ та тоді на піч, та: „ой, ой! болить!“ Тоді та кума до другої куми: „Ой, ідіть, кумо, скоро до куми, – (там, Палажки чи Параски)! бо Господе-Господе яка слаба! Мабуть, шось приведе!“ Тоді та – звідтиль, а та – звідтиль, і є бабок повна хата. Тоді одна з їх обірається за „бабу“ і лізе до теї породілі, шо лжжить на пічі.

А там, на пічі, лжжить яка-нібудь **колодочка**, або який-нібудь рубаниць. Тоді бере та баба того рубанця і, там, треться коло теї породілі з тім рубанцем. А породіля стогне: „Ой, ой, бабусю! Ратуйте!“ А бабуся там коло неї тупає, та приказує, та примовляє; а породіля кричить: „Ой! трудно вести прокляту дитину! Коли-б це привести – та й білше ни хочу!“ А баба її одказує: „Цить, моя дитино! Дасть Бог, шо це менеться, – то ше другий раз заманеться.“ Тоді витягає с-під пилини того рубанця та каже: „О! вже видула! Ось яке головате та пузате!“ А її питають: „А шо-ж вам Бог дав?“ А баба каже: „Хлопчисько. Ось який, дивіться! тіки-тіки ни побіжить“, І тоді дають йому мня „Колодій“.

І тепер уже будуть **справляти родини**. От, зараз читвиртину горілки породілин чоловік бере, і сідають за столом геть-усі і зачинають гулять: гуляють, гуляють. От, породілі посьлі родів нисправно в середині. Ото підходить до неї баба, починає її лагодити: закачує рукава і зачинає породілі підтягати дна і примовляти. Говорить так: „На виликі гори, на виликі скали! тут тобі ни бувати, чирвоної кіці не видатрі! ху-ху-ху! Біг пес чириз говес – замочився, заросився; вибіг на шлях – обтрусився; пху-пху-пху! Щизни, пропади, та до мене ни ходи!“ А породіля стогне: „Ох! ох! охохох! Боже мій! ни помагає нічого!.. Дайте міні знахура, як той міні ни поможе – а то ніхто міні ни поможе.“ От призивають діда-знахура. Породіля вже лжжить на зимлі. Знахур бере її, глядить, та каже: „Її треба бабці заварити. А породіля лжжить догори спиною, геть і не ворущиться. Це дід бере которо-найбілший горщик, становить того горшка породілі нижче спину; а породіля лжжить та слухає. І візьме [знахур] в руки макогона – та як ударить зо всеї сили по тому горшкові! а той горщик на дрібні часті! Так і розсиплються. Тоді та породіля –

2 pav. „Kolodijaus“ apeigų rekonstrukcija. Užrašė Marharyta Skaženyk
Žytomyrščynoje 2012 m. Folkloro ansamblis „Volodar“ (Kyjivas)

так як ни лжала: схопилася, на ноги. Тоді риготять, – і продовжують од кума та до кума цілу масницю» (Кримський 2009, 278–279)⁹.

⁹ „Va, pirmadienį anksti ryte ateina kelios moteriškės pas kurią savo kaimynę. Užeina į trobą ir sako: „Padėk–Die, kūma!“ O ta atsako: „Duok Dieve sveikatos! Ir jūs būkit sveikos, su Užgavėnėmis!“ Ir ana atsiliepia: „Dėkavoju, ir tu sveika būk!“ Taigi, taip susitinka kūmos ir šaiposi sau. Viena viešnia pamažu įsispoko į šeimininkės pilvą ir neiškentusi sako jai: „Oi, kūma: kažkaip pastorėjai tu labai! Kažką tu šiandien, ko gero, į svietai paleisi!“ O ta: „Oi oi oi, Tikrai skausmai ima! Duok man greičiau pribuvėją!“ Ir kuo greičiau ant pečiaus lipa: „Oi oi oi, kaip skauda!“ Tada pirma viešnia sako kitai: „Lėk, kūma, kuo greičiau pas Paraską! Dievuliau, kokia ji silpna! Jai tuoj prasidės!..“ Ta tuoj išleikia, ir, žiūrėk, tuoj jau pilna troba bobų. Viena jų greitai apsirėdo kaip „pribuvėja“ ir lenda ant pečiaus pas „gimdvyvę“. O ten ant pečiaus jau guli kokia nors *kaladėlė* (*колодочка*) ar pliauska medžio kokia padėta. „Pribuvėja“ priglaudžia sau tą pliauską ir pradeda su ja jau trintis prie „gimdvyvės“. O ta stena: „Oi oi oi, padėkit greičiau! Gelbėkit!“ „Pribuvėja“ jai visaip pataria, kad lengviau gimdytų. O ta toliau rėkia visu balsu: „Oi oi oi, kaip sunku tą prakeiktą kūdikį išleisti! Kad tik greičiau viskas pasibaigtų... Niekada daugiau negimdysiu!“ „Pribuvėja“: „Cit, brangioji! Duos Dievulis, tai pasibaigs, tada ir kitą kartą užsinorėsi!“ Tada ištraukia jau iš po „gimdvyvės“ tą pliauską ir sušunka: „O! Jau išstūmė! O jau pilvotas! O jau storulis!“ Jos klausia: „Tai ką gi Dievulis mums davė?“ O ta atsako: „Berniukėlį! Štai koks rubuilis! Tuoj tuoj ims ir bėgioti pradės!“ Ir tada duoda jam vardą „Kolodijus“. Ir dabar jau pradeda *rėdyti gimtuves* (*справляти родину*). Va, gaspadorius, žiūrėk, horilkos „čvertkutę“ ant stalo bac! Susėda visi ir visos aplinkui, ir prasideda vaišės. Vaišinasi, linksminasi. O „gimdvyvė“ tarp jų vis niekaip neatsigauna... Prieina prie jos „pribuvėja“ ir pradeda ją „gydyti“. Pasiraitoja rankoves, trina rankomis jos „dugną“ ir burba sau po nosimi. Užkalba taip: „Ant aukštų kalnų, ant aukštų uolų! Kad ir ką čia darysi, raudonos katės nepagausi! Hu-hu-hu! Bėgo šuo per avižas – sušlapo, susipurvino; išbėgo į kelią – nusipurte! Pfu-pfu-pfu! Išnyk ir iš mano akių pradink!“ O „gimdvyvė“ toliau stena: „Oi! Oi! Oi! Ojojoi!

Nepaisant išorinio humoristinio šios apeigos turinio, mūsų protėvių gyvenamos sampratai jis buvo būtinas. Be šios apeigos visi ateinantys metai galėjo likti nepalankūs.

Kolodkos priraišiojimas

Tam tikru metu Kolodijus-Kolodka iškeliaudavo iš karčemos į kaimą, ir apeigos įgaudavo visuomeninį pobūdį. Moteriškės nešdavosi ant rankų pirmadienį „gimusia“ ir suvystytą „kolodką“. Kiekviena jų dar turėdavo ir po 2 ar 3 mažas „kolodkas“ (nedidukes pliauskas¹⁰) (žr. 3 pav.), kurias smagiai pririšdavo senberniams (rečiau – ir senmergėms) prie kojų ar rankų¹¹, taip gėdindamos juos ir skatindamos pagaliau ateinančiais metais vesti. Tekdavo pasinešioti priraišiotas „kolodkas“ ir senbernių ar senmergių tėvams. Tie, kurie nenorėjo ilgiau šių pagalių tampyti, turėdavo išsipirkti gėrimais ar vaišėmis¹². Išvengti „kolodkos“ pririšimo nebuvo galima:

«А молодіж збирайтся де-небудь на вечерниці. І яка дівка шанує якого парубка, чіпляє йому „колодку“. Яку „колодку“? – хустину¹³. Парубок ховає „колодку“ в кишеню, а за це дає „вкуп“ горілкою-самогонкою. Тую горілку п’ють на цих же самих вечерницях, і її п’ють лиш ті, що мають охоту

Dieve mano! Nieko man ne geriau!.. Duokit man diedą žiniuonį! Jeigu tas man nepadės, tai jau niekas man nepadės!“ Ir greit „diedą žiniuonį“ prikviečia. „Gimdylvė“ jau ant aslos guli aukštiełninka, nejuda. „Diedas“ apžiūri ją ir sako: „Jai reikia tokių žolių arbatos išvirti.“ Ima kuo didesnę molinę puodynę, įstato ją „gimdylvei“ tarp kojų; o ta guli ramiai ir tik klausosi. Tik kaip paims „diedas“ į rankas gerą baslį, kaip šveis juo iš visų jėgų per tą puodynę! O ta puodynė – į smulkausias šukes! Taip ir sudūžta! O „gimdylvė“ staiga – kaip negulėjusi: strykt ir jau ant kojų... Visi iš juoko raitosi – ir vis lankosi kūmos pas kūmas su tuo greitai vyriškėjančiu „kūdikiu“ Kolodijumi per visą Užgavėnių savaitę, iki pat jo „laidotuvių“.“ (Кримський 2009, 278–279).

¹⁰ Kai kuriuose Ukrainos regionuose tai galėjo būti ir gana masyvus kelmas arba rąstas (žr. 2 pav.). „Kadaise tokia kaladė galėjo būti ir ganėtinai reali – tai gera medinė pliauska, bet vėliau ji tapo vis simboliškesnė – tai skiedra, tai skarelė, gėlių puokštė ar pan.“ (Онацький 1959, 680).

¹¹ „Kolodką“ vedusiems vyrams pririšdavo prie kairės kojos, o nevedusiems senberniams ar senmergėms – prie kairės rankos ar juosmens. Priraišiodavo merginos juos ir jaunesniems vaikinams. Tai galėjo būti nedidelis pagalys ar pagaliukas, papuoštas spalvotu popieriumi ir kaspinėliais. Vaikinui tekdavo išsipirkti: iš anksto turėdavo merginai nupirkęs ar karolius, ar kelis kaspinus. O savo merginai jis dovanodavo gražią skarelę ir dar ką nors mielo. O per Velykas mergina turėdavo „susigrąžinti kolodką“ – padovanoti vaikinui kelis velykinius margučius gražiai išsiuvinėtoje skarelėje. Už tai jaunuolis merginą pakviesdavo šokti“ (Килимник 1994, 17–18).

¹² Be tradicinės „išpirkos“ horilka ar pinigais, nevedusiems senberniams galėdavo tekti atlikti įvairius juokingus „kolodką“ pririšusių merginų pavedimus – užsilipti ant stogo ir pragysti gaidžiu, pašokti ar pan.

¹³ Kartais „kolodką“ perrišdavo per pečius. Tai galėjo būti arba skarelė, arba juosta, arba netgi išsiuvinėtas rankšluostis (žr. Кримський 2009, 280).

3 pav. Mažosios „kolodkos“ priraišiojamos nevedusiems senberniams

„тягнути колодку“. А ті, що не хочуть „тягти колодки“, то вони з тих вечериць виходять. Так от: скілко збирайтєся дівчат і хлопців, то кожна чіпляє дівчина хустину („колодку“) хлопцеві, а хлопці дають викуп горілкою. Закуску – то приготовлять дівчата із свого всього» (Кримський 2009, 279–281)¹⁴.

Jevhenas Onackis rašė: „Jaunimas, žinodamas, kad tą dieną neturės ramybės, kartais bandydavo slėptis, tačiau juos visada surasdavo ir „kolodką“ prikabindavo. Tada jau reikėdavo išsipirkti – horilka ir užkanda pavaišinti juos sugavusius. Tuo pat metu priraišioti sūnaus tėvas žiūrėdavo į jį piktu žvilgsniu, o kartais gal ir tikrai supykdamo ir sakydavo: „Taip tau ir reikia! Nenorėjai tėvui paklusti, nenorėjai ženytis, tai dabar pats tampykis! Tikėjaisi vestuves jam surengti, bet dabar reikia tą rupūžioką iš „kolodkos“ išvaduoti...“ Jei „kolodką“ prikabindavo peraugusiai merginai, jos mama sakydavo: „Taip tau, dukra, ir reikia! Neišsirinkai sau jaunikio, tai dabar irgi tampykis su šita pliauska!“ (Онацький 1959, 680).

Toliau: „Kai kuriuose Poltavščynos kaimuose „kolodką“ priraišiodavo ir tėvams, laiku neparengusiems savo peraugusių vaikų vestuvėms. Podolėje, Chersonščynos kaimynystėje, Kolodijų sutaisydavo iš aguonoms trinti skirto baslio,

¹⁴ „O jaunimas susirinkdavo kur nors pavakaroti. Ir jeigu mergina turi sau patinkantį vaikną – prikabina jam savo „kolodką“. Kokią „kolodką“? Skarelę. Vaikinas slepia ją kišenėje ir išsiperka pavaišindamas merginą stikliuku horilkos. Tą horilką vakarodami geria visi tie, kuriems patinka šis „kolodkos“ raišiojimo ir tampymo paprotys. O tie, kurie to nenori, tiesiog iš tų vakaruškų išeina. Taigi va: kiek tik susirenka merginų, tiek ir joms patinkančių vaikinių būdavo apraišiojami. O vaikinai vaišina jas horilka. Užkandos būna tiek, kiek atsineša prigaminusios pačios merginos“ (Кримський 2009, 279–281).

suvystę jį vystyklais ar skarelėmis, ir lankydavo trobas šūkaudami „Kolodijus užgimė!“. Visų pirma jį pririšdavo senberniams ir reikalavdavo išpirkos“ (ten pat).

Šiuose apeiginiuose veiksmuose, kaip ir Kolodijaus „gimimo“ spektaklyje, išvelgiama ir tam tikra erotinė potekstė, žinoma ir kituose Užgavėnių savaitės papročiuose.

Be to, J. Onackis, remdamasis etnografiniais XIX a. tyrimais, liudija ir įdomią mintį: „Kaimiečiai vadinamosiomis „kolodkomis“ (tai galėjo būti prikabinamos spynos su užraktais) apraišiodavo ir kaimynų naminius gyvulius, kad šie nešokinėtų per žemus slenksčius ar tvoras į daržus, sodus. Žodžio *šokinėti* simboliką jie sieja su posakiu *šokinėti į grikius* (t. y. šeimoje svetimauti). Tokios „kolodkos“ pririšimas dar nevedusiems vaikinams ir netekėjusioms merginoms pačioje pavasario pradžioje, kai ypač stiprus lytinis potraukis, atskleidžia simbolinį partnerį šeimai. Štai kodėl šią apeigą atlieka būtent vyresnio amžiaus moterys, atsakingos už visuomenės moralę. Taigi, „Kolodijaus“ švente ir papročiais ryškiai išreiškiama ir šeimos bei visuomenės dorybės idėja (Записки 1874, 101–102), kuri vėliau išsigimė į ištvirkėliškus puotavimus ir gėrimus, palydimus begėdiškų dainuškų <...>. Pavyzdžiui, Sokalščynos krašte moterys jau nebevaikščiodavo iš namų į namus, o paruošusios didelius puodus dešrelių, mėsos, krepšius sūrio, sviesto ir kt. Užgavėnių pirmadienį rinkdavosi karčemoje, ir tik čia, pasirodžius pirmam pasitaikiusiam vyrui, priraišiodavo prie jo „kolodką“. Galų gale karčema prisipildydavo žmonių, ir visi lėbaudavo iki nukritimo“ (Записки 1900, 51).

Karnavaliniai Užgavėnių apeigų elementai

Pašėlusios Užgavėnių savaitės linksmybės neįsivaizduojamos ir be persirengėlių karnavalo. Visa tai sodriai aprašo A. Krymskis:

«Ідуть жінки на оденки, з кужилем, цюць прясти; або бере цюць шить. А над-вечір приходить чоловік з пляшкою горілки, щоб „вкупити починка“. З цього починаються. Таким чином назбирайтесь пар із п'ять-шість. Тоді починайтесь „волочилник“. Перебираються жінки за „козаків“, в'їжджають до хати, на справжньому коні (або замінюють коня – і „в'їжджають“ на палиці, буцім на коні). Жінка, як перебирайтесь за „козака“, надіває штани, робить вуса, надіває шапку. І підпирізуйтесь перевеслом із соломи. Це так у жінок і чоловіків»¹⁵ [Čerkašų sr., Ripokų k. (Кримський 2009, 280)].

¹⁵ „Moterys ateina pas kurią nors pačios sau, be vyrų, su verpalais verpti; arba ima kokį nors siuvinį. O vakare pas jas ateina jų vyrai su buteliais horilkos „išpirkti jų verpalų“. Čia taip prasideda. Tuoj susirenka kokios penkios ar šešios poros. Tada prasideda valkiejimas (*«волочилник»*) po kitas trobas. Moterys persirengia „kazokais“, įjoja į pirkią ant tikro žirgo (arba vietoje žirgo – ant geros lazdos). Persirengdamos „kazokais“ jos užsimauna kelnes, pasidaro ūsus, užsideda

Kai kuriose Ukrainos Slobožanščynos žemėse Užgavėnių metu yra žinomas ir pavasarinis „ožio vedžiojimo“ paprotys. Unikalūs šio papročio aprašai yra užrašyti žymaus XIX a. pabaigos etnografo V. Ivanovo ir paskelbti 1898 m. leidinyje „Charkivo gubernijos valstiečių gyvenimas ir kūryba“: „Paskutinių trijų „mėsėdo“ savaitių laikotarpiu jaunimas vakarais „vedžioja ožį“ <...>. Taip vadinamas pavasarinis žaidimas, kai merginos, sustojusios į eilę arba ratu, dainuoja „vesnianką“: „Tai išsoko ožys į daržą, į daržą.“ Kartais vienos jų pakelia rankas, o kitos pro jas iš eilės pralenda“ (Иванов 1898). V. Ivanovo tyrimų šaltiniai – šiuolaikinės Luhanščynos Starobilsko pavieta (besiribojančio su Charkivščyna) vietovių gyventojų anketiniai aprašai, kur beveik kas antrame kaime yra liudijamas šis ratelis ar žaidimas. Dažniausiai čia minima paskutinė „mėsėdo“ savaitė ir pati Užgavėnių savaitė. Visa tai leidžia manyti, kad šioje ir gretimose teritorijose XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje toks paprotys buvo labai gajus.

Persirengėlis „Ožys“ buvo vedžijamas visą Užgavėnių savaitę arba dar ir kelias jau prasidėjusios gavėnios savaites. Jaunimas, susitikęs ulyčioje, su tokiu „Ožiu“ gausiu būriu lankydavo kaimo sodybas, užeidavo į kiemus, sveikindavo šeimininkus, o tie jiems atsidėkodavo kokiomis nors gėrybėmis, kaip yra priimta ir per Kalėdas ar Naujuosius Metus (*Щедрий вечір*). Į trobos vidų įsivesdavo ir patį „Ožį“ su visa kompanija. Šeimininkas juos visus gerai pavaišindavo. Toks paprotys leisdavo tikėtis tiems namams visokeriopos gerovės. „Ožį“ persirengėlį išsirinkdavo pats jaunimas, aprėdydavo išvirkščiais kailiniais, pritaisydavo karvės arba iš šiaudų ir vielos susuktus „ragus“. Yra duomenų, kad visą jo kūną apvyniodavo ir apraišiodavo šiaudais (žr. 4 pav.). Kuris nors iš vaikinų („Senis“) vedždiodavo „Ožį“ už pasaito, o moteriškės lakstydavo aplinkui su ragaišiais, virtiniais ir šūkaudavo „Oi, kaip „Ožys“ šokinėja!“. Kartais vieninteliai persirengusio „Ožio“ atributai būdavo tik „ragai“ ir botagas, kuriuo būdavo „vaišinamas“ pats „Ožys“ ar ir kiti tokio spektaklio dalyviai.

Visas „Ožio vedžiojimo“ procesas buvo lydymas specialių apeiginių dainų su tekstais „Oi išsoko ožys į daržą, suėdė kopūstus, burokus“ [Charkivo sr., Druhyj Lymano k. (ЦА, 1118)], „Ožį vedžiojo“ (ХООМЦКМ). Kai kurie Charkivščynos respondentai liudijo, kad visos Gavėnios „vesniankos“ pas juos buvo vadinamos „ožiais“ («козли») ir jas buvo galima giedoti tik prie kokio nors vandens telkinio [Charkivo sr., Morozivkos k. (ЦА, 1258)].

Su šiuo papročiu detaliau galima susipažinti šaltinio (ХООМЦКМ) aprašuose, dainų tekstus ir melodijas susirasti Larysos Novikovos leidinyje (Новикова

---

kepurę. Ir užsijusia per juosmenį iš šiaudų susuktą „juostą“. Moterims ir vyrams taip pritinka“ (Кримський 2009, 280). Tokie persirengusių moterų ir vyrų dūkimai persirengiant vieni kitais yra gerai žinomi vestuvių pabaigos papročiuose, kai sakralinė apeigų dalis baigiasi ir prasideda laisvos dar kelių dienų linksmybės.

4 pav. Užgavėnių „Ožio vedžiojimo“ apeigų personažas

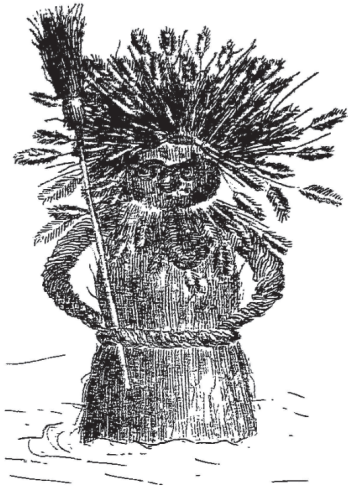
2006) arba (ЦА: Водіння Козла). Šiame straipsnyje išsamesnis šių apeigų tyrimas nėra numatytas. Pateikiame tik vieną būdingesnę „Ožio vedžiojimo“ apeiginės dainos pavyzdį (žr. 8 natų pavyzdį).

Bilhorodščynos ukrainiečių kaimuose (dabar – RF) Užgavėnių šeštadienio vakare „vaikydavo šumą“ («ганяти шума»). Merginos ir vaikinai žaidė taip: «*наряжались в кожухи, вивертали, і намазувались сажею, щоб же ж полякати, видно хазяїна... Ото гарбуза це тоді на той. Прорізали дірки, свічку. Оце на Масницю „шума водили“ в нас хлопці. У вікна це ж того гарбуза показували... Одну тьотку таки злякали хлопці. Щоки намазували сажею, щоб чорний же ж був. І ото хлопці видовбують же гарбуз і ото ж глаза проделают і туди свічку»¹⁶ [RF Belgorodo sr., Dunajkos k. (ЦА, 1340)].*

„Kostrubas“ («Коструб»)

Pereinamoju iš žiemos į pavasarį laikotarpiu ukrainiečių protėviai žinojo, kad reikia fiziškai sunaikinti visa tai, kas yra pasenę ir nebereikalinga. Vienu

¹⁶ „Apsisiusdavau išverstais kailiniais, išsitepdavo veidus suodžiais, kad galėtų šeiminką išgąsdinti. Moliūgą pasiimdavo, išgremždavo jo vidų, ten žvakutę degančią įstatydavo. Per Užgavėnes taip „šumą“ pas mus vaikydavo vaikinai – tokį moliūgą per langus rodydavo... Vieną tetulę labai išgąsdino vyriukai – veidai gi visi suodini, juodi. O moliūgui gi akis išpjaustydavo, ir žvakutė viduje jo mirga...“ [RF Belgorodo sr., Dunajkos k. (ЦА, 1340)]. Čia minimas „šumo vaikymas“ kelia asociacijas su žinomu pavasario rateliu («танок») „Šumo“ («Шум») (žr. Пшениčkina 2022, 130–147).

Дід кострубатий (малювала
С. М. Терещенкова).

5 pav. «Дід кострубатий»
(Кримський 2009, 323)

Дід кострубатий і „рядові“ снопи (малювала С. М. Терещенкова).

6 pav. «Дід кострубатий»
ir kitos „paprastos“ javų pėdos
(Кримський 2009, 324)

atveju tai galėjo būti „Maslianos / Maros“ («Масляна / Марá») sudeginimas, nuskandinimas arba sudraskymas (plg. „Morės“ sudeginimas lietuvių Užgavėnių tradicijoje), kitu – „Kostrubo“, personifikuojančio mirtį ir visa, kas savo laiku atgyveno, sunaikinimą. „Kostrubas“ – tai iš šiaudų, kuriuose žiemojo galvijai, sustatyta pamėklė. „Kostrubą“, „Kostruboną“ ar pan. («Кострубонько», «Коштрубонько», «Дід кострубатий») statydavo už kaimo ribos, kryžkelėje, ir per Užgavėnes (на Колодія) sudegindavo (žr. 5, 6, 7 pav.). Šis personažas buvo visų pakeivių garbinamas, nes „parodydavo“ tikrą kelią vis dar sniegu užpustytais laukais. Lenkdavosi jam, palikdavo aukų – mesdavo į „veidą“ tabako saują arba apkarstydavo drabužiais. Detalus „Kostrubo“ įvaizdis gerai matomas A. Krymskio monografijoje pateiktuose piešiniuose (žr. Кримський 2009, 321–326; 5, 6 pav.)¹⁷.

Kai kuriuose etnografiniuose šaltiniuose (pvz., ЦА) aptinkama liudijimų, kad visą Užgavėnių savaitę žmonės degindavo ne tik visokį nebereikalingą šlamštą, bet ir tai, kas gerai dega ir dūmija (žibalą, gumos gaminius, vielas, laidus, šiaudus ir pan.). Visi, patekę į šiuos dūmus, žinoma, tapdavo juodi, suodini.

Labai vertingas yra etnografinis „Kostrubo / Koštrubonko“ papročių aprašymas, pateiktas A. Krymskio monografijoje. Čia liudijama šios mitinės esybės, simbolizuojančios Žiemą, visokias senienas ir negeroves, „mirtis“, nusinešanti

¹⁷ Apie tai taip pat žr.: Пшенічкіна 2022, 130–147.

7 pav. „Kostrubo“ pamėklė (žr. <https://vsviti.com.ua/ukraine/95204>)

visa tai į nebūtį, ir jos „apraudojimas“. „Kostrubu“ galėjo tapti ir persirengęs vaikas (kartais – mergina), kuris guldavosi ant žemėje tirpstančio sniego ir vaidindavo „mirštantį“. Merginos vaikščiodavo aplink jį ir dainuodavo specialias apeigines dainas, viena iš jų apraudodavo „velionį“. Tada „Kostrubas“ greit atsistodavo ir pabėgdavo, o ši turėdavo jį pasivyti ir pabučiuoti. Paskui tokį pat siužetą pakartodavo kita jaunuolių pora. Visos šios apeigos labai primena „Kolo-dijaus“ papročius, simbolizuojančius gamtos gimimo–mirties–prisikėlimo ciklą, kuris buvo ypač aktualus žiemos ir pavasario apeigose.

Konfrontacija ir susitaikymas

Viena seniausių vyriškų ankstyvo pavasario tradicijų yra ir kumščių kovos, žinomos dar nuo Kyjivo Rusios laikų¹⁸. Vaikinai ir vedę vyrai rungėsi – kumščia-vosi, o merginos ir moterys stovėjo nuošaliau ir stebėjo šias kovas. Kad smūgiai būtų stipresni, kartais pirštines sumirkydavo vandeniu ir sušaldydavo į ledą (nors tai ir nebuvo leidžiama). Taip rungėsi ulyčia prieš ulyčią, kaimas prieš kaimą.

Šios varžytuvės, rengiamos ant įvairių kalvų ir piliakalnių, galėjo simbolizuoti ir šalčio bei šilumos kovą gamtoje. Dabar tokios tradicijos atgarsiai yra išsaugoti kai kuriose apeiginėse pavasario dainose, kurių tekstuose yra grasinimų, priekaištų, opozicinės pusės (merginų – vaikinų, „savų“ – „svetimų“, jaunimo –

¹⁸ Verta pažymėti, kad pavasarinės fizinės varžytuvės dalis ukrainiečių mokslininkų laiko ne vietinėmis ukrainietiškomis tradicijomis, o greičiau tik inovacijomis, atėjusiomis iš šį kraštą iš kaimyninių šiaurinių tautų gyvensenos.

senimo ir kt.) pajuokimo su privalomu susitaikymu siužeto pabaigoje (apie tai plačiau žr. Єфремов 2016, 56–73).

Paskutinė ir svarbiausia Užgavėnių savaitės diena yra Atleidimo sekmadienis. Šią dieną visi turi prašyti vieni kitų atleidimo ir atsiprašyti už galimus įžeidimus ar kivirčius. Tai sietina veikiau su krikščioniškuoju šio laikotarpio požiūriu, nes pagal krikščioniškąją tradiciją pykčio laikymas kieno nors atžvilgiu yra vienas iš gavėnios meto draudimų. Žmogus turi palikti nuošalėje visas kasdienio gyvenimo mintis ir susikonzentruoti į dvasinio pasaulio realijas:

«Як одбувають запуст на Великий піст? – А так: коли хто оуе полявся з ким, то вона йде до другої і перепрошує, цюб вона її простила. Коли вона простиць, то тоді їдять, випивають»¹⁹ (Кримський 2009, 281). «Як говіють на Великий піст. Ті, хто йдуть говіть, заходять до знайомих, сусідів і кажуть тричі „рошу прощення!“, а їм отвічають двічі „Бог простиць!“, а третій раз: „Бог простиць, хай Бог помагає!“»²⁰ [Poltavos sr., Kľiušnykivkos k. (ЦА, 383)].

Šis sekmadienis – paskutinė ir pati triukšmingiausia Užgavėnių savaitės linksmybių diena.

Paskutinę Užgavėnių savaitės dieną – sekmadienį – laisviau nei visada leidžiama elgtis ir nevedusiam jaunimui. Vaikiniai ir merginos vėlai vakare susirenka pas ką nors vakaroti. Merginos gamina vakarienę, užkandžius, o vaikinai atsineša horilkos:

«Молодь – справляє запуст так: хлопці оберуть хату і приглашають дівчат на запуст, днів два-три перед тим. Дівчата, цю без хлопців, збираються на запуст, готують на запуст усякі страви: локшину запікають, печеню печуть, вареники запікають, і всяку всячину. А геть геть пізенько, як упораються дівчата, приходять і хлопці, з горілкою. Хлопців приходить на запуст стіко, цюб на кожного хлопця припала дівчина. Як справлять запуст, як добре вип'ють, всі лягають спать, чисто-всі по парі – хлопець з дівчиною; цю вже неодмінно так»²¹ [Čerkasų sr., Zelenos Dibrovos k. (Кримський 2009, 281)].

¹⁹ „Kaip elgiamasi paskutinį Užgavėnių savaitės sekmadienį? Ogi taip: jeigu kas nors su kuo susipyko, tai eina pas jį ir atsiprašo – prašo, kad būtų atleista. Kai atleidžia, susitaiko, tai kartu vaišinas, išgėrinėja“ (Кримський 2009, 281).

²⁰ „Kaip „gavėjasi“ prieš pat gavėnią? Visi lankosi pas pažįstamus, kaimynus, gimines ir sako tris kartus: „Prašau atleidimo!“ Jiems atsakoma du kartus: „Dievas atleis!“, o trečią kartą – „Dievas atleis, tegul Dievas padeda!““ [Poltavos sr., Kľiušnykivkos k. (ЦА, 383)].

²¹ „Jaunimas Užgavėnių Sekmadienį švenčia taip: prieš keletą dienų vaikinai susitvarko trobą ir pasikviečia merginas. Još tas kelias dienas dar be vaikinų ruošia valgius – kepa naminius makaronus (локшину запікають), mėšą su bulvėmis troškina (печеню печуть), virtinius

«На вечорниці збирались в хатах, в кого була пара (хлопець з дівчиною), дівчата з дому (брала все потайки від матері) приносили муку, кисляк, або сироватку, сало, яйця, крупу і інше. Дівчата приходили зарані, варили вареники або кашу, куліш, співали всі пісні. А ті хлопці, що без пари, заглядали у вікна, просилися, пускали тільки гармоніста без пари, або бубон, чи на ложках, чи на скрипці грав. Дівчат без пари не пускали зовсім. Часом дівчину приводив старший брат чи сусідський хлопчик. В коморі або в хаті хлопці клали багато сіна або соломи, і всі лягали. Покотом лежачі, співали, розказували щось страшне до самого ранку, нічого зайвого і в голову не клали, все було пристойно»²² [Charkivo sr., Balaklijos k. (ЦА, 305)].

Dainavimai

Tradicinės dainos, skambančios Užgavėnių savaitės apeigų metu, nėra pasižyminčios koku nors vieningumu (kaip, pavyzdžiui, Žiemos ciklo kalendorinės apeiginės dainos – „koliadkos“ (колядки) ar „šchedrivkos“ (щедрівки). Dar daugiau – būtent Užgavėnių / Kolodkų dainų (масляни / колодчяни пісні) yra užrašyta labai mažai, ir gyvojoje folklorinėje šių laikų tradicijoje jos dainuojamos ypač retai. Galima tik nurodyti dainas „Masliana, jeigu tu būtum“ («Масляна, як би ти була»), „Oi Maslenica, kreivakakle“ («Ой масленіца, кривашейка») (žr. atitinkamas vaizdo įrašų nuorodas Literatūros sąrašė). Taigi, dėl to išsamaus atskiro ukrainiečių Užgavėnių dainų rinkinio ar kompleksinės jų analizės (kaip, pavyzdžiui, lietuvių Užgavėnių dainų tyrimai, žr. Laurinavičiūtė-Petrošienė 2015; 2019) vis dar neturime. Baltarusių Užgavėnių dainas yra išsamiai tyrusi Vasilina Prybylova (žr. Прыбылова 2004; 2008; Прибылова 2012).

Fragmentiškai ukrainiečių Užgavėnių dainų melodikos bruožus yra tyrinėję Olena Hončarenko (Гончаренко 2010), Liubomyras Kušlykas (Кушлик 1997),

---

orkaitėje kepa (вареники запікають) ir kitokius skanėstus ruošia. O paties Sekmadienio vėlų vakarą jau ir bernai ateina, horilkos atsineša. Vaikinių ateina tiek, kiek yra merginų, kad kiekvienam pora būtų. Kai prisivaišina, prisigeria – eina gulti, visi tik poromis – vaikas ir mergina; kitaip jau nebūna...“ (Кримський 2009, 281).

²² „Vakaroti susirenka trobose, kur yra poros (vaikas su mergina). Merginos iš savo namų (slapčia nuo motinos) prisitempia miltų, rūgpienio ar išrūgų, lašinių, kiaušinių, kruopų ir kitko. Merginos ateina anksčiau, verda virtinius ar sočią sorų košę su mėsa ir kt. (куліш), dainuoja visokias dainas. Likę be porų vaikinai stengdavosi vidun bent per langą pažvelgti, prašydavosi būti priimami. Be savo poros, įsileisdavo tik muzikantus – armonikierių, „bubnistą“, „šaukštelninką“ ar skripkorių. Vienių merginų taip pat neįsileisdavo. Taip kartais merginą vidun įsivesdavo vyresnis brolis ar kaimynų berniokėlis. Kamaroje ar troboje vaikinai prinešdavo daug šieno ar šiaudų, ir visi suguldavo. Taisydavosi kaip papuola, iki pat ryto gulomis dainuodavo, pasakodavo kuo baisesnes istorijas. Jokių blogų minčių į galvą neimdavo, viskas vykdavo padoriai ir nekaltai“ (ЦА, 305).

o Iryna Klymenko savo monografijoje (Клименко 2020) pateikė glaustą jų sistematizaciją melodikos-ritmikos darinių aspektu.

Bendrais bruožais ukrainiečių Užgavėnių areiginių dainų muzikinė sandara ir stilistika visų pirma primena „čiasluškas“ ar šokių pridainavimus. Jos dažniausiai buvo palydimos įvairių triukšmo instrumentų ar bet kokių parankinių buities įrankių garsų. Jų teksto siužetuose minimas Kolodijaus gyvenimo ciklas (žr. 3 natų pavyzdį), ypač laukiamas moterų (žr. 4 natų pavyzdį). Būdavo dainuojama ir taip:

*Ой спасибі, Колодію,
Що зібрав докупки,
Гостювали, цілувались,
Аж злипались губки!*

[Oi ačiū, Kolodijau,
Kuris sukvietai mus draugėn,
Viešėjome, bučiavomės,
Net sulipo lūpos!]

Kai kurias Užgavėnių dainas, visų pirma užrašytas Ukrainos pietryčių regionuose (pietiniai Sumščynos rajonai), I. Klymenko traktuoja kaip pietinį šios baltarusių-ukrainiečių tradicijos paribį ir laiko jas ukrainiečiams nebūdingomis (žr. Клименко 2020, 91 (§ 7.2.2), žemėlapis A17 ir Гончаренко 2010, 32–33). Štai tokios dvi melodijos, paskelbtos minėtoje I. Klymenko monografijoje (žr. 1, 2 natų pavyzdžius):

Нот. 1 с. Дяківка Буринського району Сумської області запис В.В. і В.Г. Дубравних, 1970-ті, нотація О. Гончаренко (Клименко, 2020, нот. 7.4)

Мас - ля - на - я кри-во - пу - за, про-во - жа - ем те - бе до Чов - гу - за, ой,
до Чов - гу - за, до Чов - гу - [за], до Чов - гу - за*. Ги! * Човгуз - місцевий чоловік

1 natų pavyzdys

Нот. 2 с. Вільна Слобода Глухівського району Сумської області запис В.В. і В.Г. Дубравних, 1970-ті, нотація О. Гончаренко (Клименко, 2020, нот. 7.5)

Га - лач - ка к - лю - шни - ця, Га - лач - ка к - лю - шни ця, ві - лі - ти з - за мо - ря.

2 natų pavyzdys

Anot šios mokslininkės, Centrinėje ir Šiaurės vakarų Ukrainoje Užgavėnių savaitė nėra aktyviai švenčiama. XX a. pabaigoje ji dažniausiai buvo žinoma vien moterų susibūrimų su užstalės dainomis forma. Tokios tradicijos atskirose vietovėse turi skirtingus pavadinimus. Vakarų krašte (Voluinėje) tipiškas šios šventės pavadinimas yra „Kolodijus / Kolodka“, Centrinėje Ukrainoje – „Masliana“, „Masnycia“ (Umanščyna, Zvenyhorodščyna ir kt.). Nepaisant to, „Kolodijaus“ ir „Masnycios“ dainų tekstuose galima aptikti reliktnių motyvų: „Kolodijaus / Kostrubo“ gyvenimas ir mirtis (žr. 3, 4 natų pavyzdžius), šventinės moters veiklos sąsajos su tam tikrų pasėlių derlingumu (žr. 5 natų pavyzdį – apeiginis derliaus šokis).

Dainos 3 natų pavyzdys – rekonstruotas Kyjivo folkloro grupės „Volodar“ pasirodymas – vaizdo klipas *«Я в неділю...»* bene išsamiausiai atskleidžia visas „Kolodijaus“ apeigas. Poetiniame tekste atsispindi visas kiek kitaip sudėliotas savaitinis vyksmo „siužetas“. Melodikai būdingas 4 dalių ritmo priedainis, vėliau besikeičiantis į 6 dalių ritminę seką. Muzikinė forma pagrįsta nuolatinio paprastos mažorinio pentachordo apimties melodijos kartojimu. Melodinė faktūra taip pat nėra sudėtinga – tai beveik tikslus unisonas su nežymiais heterofoniniais epizodais. Tokios melodijų dermės ir formos ypatybės yra būdingos ir ukrainiečių vestuvinių dainų–tiradų melodikai²³, taip pat ir vaikiškam „koliadkų“ bei „ščedrivkų“ repertuarui (žr. Пшениčkina 2016; 2017a).

[Aš užgimiau sekmadienį,
Pirmadienį apsikrikštijau,
Antradienį buvo krikštynos,
O trečiadienį – po krikštynų,
Ketvirtadienį – „pakratynos“,
Penktadienį pamiriau, pamiriau,
Šeštadienį palaidojo, palaidojo,
O sekmadienį užtrypė, užtrypė.
Kolodijčikai mano,
Tu balandėli mano,
Laukiau tavęs visus metus,
Bet trumpas tavo gyvenimas...]²⁴

²³ Detaliau apie tokius vestuvinių dainų melodikos darinius žr. Пшениčkina 2015; 2017b; 2020.

²⁴ „Kolodijaus“ gyvenimo ciklas čia kažkodėl neatitinka visuotinai priimtos Užgavėnių savaitės dienų sekos.

Нот. 3 *с. Коржова Слобідка Уманського району Черкаської обл.*
(Клименко, 2020, Нот. 7.9)

$\text{♩} = 132$

Я в не - ді - лю на - ро - див - ся,
в по - не - ді - лок о - хре - стив - ся,
А в ві - вто - рок тай хре - сти - ни бу - ли,
А в п'ят - ни - що тай по - мер, тай по - мер,
а в се - ре - ду тай по - хре - сти - ни,
а в су - бо - гу тай по - хо - ва - ли,
А і в че - твeр тай по - тру - си - ни,
а в не - ді - лю тай при - то - пта - ли.
Ко - ло - дій - чи - ку - мій, ти го - луб - чи - ку мій!
Жда - ла те - бе ці - лий рік, та ко - рот - кий то - бі - вік.

3 natų pavyzdys

Нот. 4 *с. Зелений Ріг Жашиківського р-ну ЛЕК-1986-1, нотації С. Копил Черкаської області*
(Клименко, 2020, Нот. 7.10)

$\text{♩} = 74$

Ой Ма - сля - на, Ма сля - на, ой шоб ти бу - ла
Ой шоб те - бе сім не - діль, а по - сту й од - на.
Зі - йде - мо - ся, мо - ло - ди - ці,
на - пе - че - мо па - ля - ни - ці,
по - хо - ва - ім на гра - ни - ці Ко - ло - ді - я.

4 natų pavyzdys

4 natų pavyzdys liudija panašius melodikos ritminių sekų bruožus, tačiau šios melodijos derminė sandara yra šiek tiek kitokia – tai minorinis heksachordas. Čia taip pat pastebime kiek dažniau susidarantius heterofoninio daugiabalsumo epizodus. Tokios melodinės sekos su 4 dalių intarpais, kuriuose vyksta nuolatinis smulkių trukmių judėjimas, būdingos vietinėms vestuvinių tiradų melodijoms (žr. Пшеничкіна 2015):

1. *Ой Масляна, Масляна, ой шоб ти була
Ой шоб тебе сім неділь, а посту й одна.
Зійдемося, молодиці,
Напечемо паляниці,
Поховаєм на границі Колодія.*
2. *Ой умер Колодій, бо слабий був,
А бив жінку, бо лихий був.
Зійдемося, молодиці,
Напечемо паляниці,
Поховаєм на границі Колодія.*

- [1. Oi Masliana, Masliana. Oi, kad tu būtum,
Kad tu besitęstum septynias savaites, o gavėnia – vieną.
Susieisim, jaunamartės,
Prieksim ragaišių,
Palaidosim Kolodiją palaukiuose²⁵.
2. Oi numirė Kolodijus, nes silpnas buvo,
O mušė žmoną, nes pasiutęs buvo.
Susieisim, jaunamartės,
Prieksim ragaišių,
Palaidosim Kolodijų palaukiuose.]

Užgavėnių dainų melotipų realiai dar nėra aptikta. Norėdami šiuo metu ką nors apdainuoti, vietiniai žmonės pasirenka jiems gerai žinomas bendro pobūdžio melodijas (dažniausiai humoristines ar su šmaikščiais priedainiais – tokias kaip „Jokūbas“ («Яків»), „Auliniai batai“ («Чоботи»), „Vasylycha“ («Василіха») arba vietines pavasario sezono melodijas, keisdami tekstą pagal šventės momento realijas. Anot I. Klymenko, tokios dainos būdingos ne vien kurioms nors konkrečioms regioninėms zonoms.

²⁵ „Kolodijaus“ palaidojimo vieta – ne atsitiktinė. Palaukiai (Границя, Межа) – riba tarp dviejų laukų, lauko ir miško, kaimo ir lauko (ir pan.) senojoje ukrainiečių pasaulėžiūroje suvokiama kaip sakralinė vieta tarp „šio“ ir „kito“ pasaulių.

Нот. 5

с. Барсуки Лановецького району Тернопільської області
запис і нотація С. Стецюка
(Клименко, 2020, нот. 7.8)

На коло-дкуні-шла щоб ка-пу-ста ро-сла. Шей взя-ла-ся у бо-ки, щоб ро-ди-ли бу-ря-ки.
Варіант: На Колодку ходила, щоб капуста родила, Шей високо піднялась, щоб капуста родилась
(с. Штиколоси Кременецького району Тернопільської області)

5 natų pavyzdys

[Ėjau švęsti „Kolodkos“, kad kopūstai gerai augtų.
Dar įsirėmiau rankomis į šonus, kad ir burokai gerai derėtų.]

Variantas:

[Ėjau švęsti „Kolodkos“, kad kopūstai gerai augtų.
Dar gerai pasistiebiau, kad tie kopūstai gerai derėtų.]

Melotipologijos aspektu dėmesį atkreipia vadinamojo V462 tipo melodijos (žr. 6, 7 natų pavyzdžius). Jos liudija jau išnykusią tradiciją, kurios atgaivinimui ir tyrimui reikalingi specialūs rekonstrukcijos metodai.

Нот. 6

с. Облоти Ковельського району Волинської області
запис і нотація І. Корінь, 2002–2004
(Клименко, 2020, нот. 7.6)

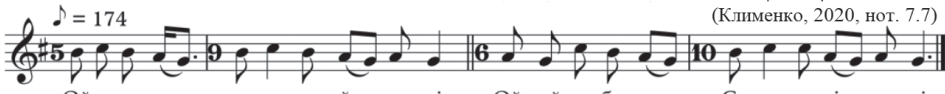
Ой у-па-ла ко-ло-до-йка з пе-чі, та й по-би-ла Си-ме-но-ві пле-чі.

6 natų pavyzdys

[Oi nukrito Kolodijka nuo krosnies / ir sumušė Semenui pečius.]

Нот. 7

с. Скулин Ковельського району Волинської області
запис і нотація І. Корінь, 2002–2004
(Клименко, 2020, нот. 7.7)

Ой у-па-ла ко-ло-до-йка з пе-чі, Ой тай по-би-ла Си-ме-но-ві пле-чі.

Ой а тож то-бі, Си ме-не, за ми-не, Щоб ти не хо-див що-но-чі до ми не.

7 natų pavyzdys

[Oi nukrito Kolodijka nuo krosnies / ir sumušė Semenui pečius.
O tai tau, Semenai, už mane / kad tu nelankytum kasnakt manęs.]

Нот. 8 Водіння «козла» на Масляну

с. Мечникове Дворічанського району Харківської області
 (запис співорбінків Харківського обласного центру культури і мистецтв)

8 natų pavyzdys

Savo monografijoje I. Klymenko yra paskelbusi dar dvi Užgavėnių laikotarpio dainų melodijas, užrašytas Voluinės Polesėje²⁶. Jos buvo dainuojamos reliktnių griežtai apibrėžto arealo apeigų metu anūkams ir kitam jaunimui lankant kaimo bobutes-pribuvėjas (žr. Клименко 2020, natos 7.11, 7.12). Šios melodijos dar nėra išsamiai aptartos ir iširtos, todėl šiame straipsnyje jų necituojame.

Pabaigoje pateikiame „Ožio vedžiojimo“ apeigų metu skambėjusios apeiginės dainos melodijos ir teksto fragmentą. Jis kartu su šaltiniuose paskelbtomis kitomis Užgavėnių dainomis (žr., pavyzdžiui, ЦА: *Масляна – водіння Козла*) ir jų natų transkripcijomis yra visų pirma būdingas šokių priedainių ar „ratelinių vesniankų“ (*хороводні веснянки*) melodijoms (žr. 8 natų pavyzdį)²⁷.

[Išoko ožys į daržą, į daržą,
 Tai sugrauzė ožys svogūnus, česnakus.
 Tai sugavo ožį už ragelių, už ragelių,
 Tai nusivedė ožį į turgelį, į turgelį,
 Tai pardavė ožį už septynias (javų) gubas.
 Oi pirmoji guba <...>.]

²⁶ Abu melodijų pavyzdžius kartu su pačios apeigos aprašu užrašė studentė Iryna Korin ir paskelbė visa tai savo diplominiame darbe.

²⁷ Šios transkripcijos šaltinis: <https://www.cultura.kh.ua/uk/folk-calendar/3741-narodnij-kalendar-masljana>

Pasak pateikėjų, Užgavėnių vaišių metu dažniausiai skambėdavo „įprastos“, „paprastos“ dainos, tai yra bet kokios neapeiginės meilės, šeimos gyvenimo ar kitos tematikos dainos. Ypač ritualiniai dainų tekstai ir melodijos buvo parenkami tik svarbiausiais apeigų momentais – pasitinkant apeigų dalyvius, su jais atsisveikinant ar atliekant konkrečius apeiginius veiksmus. Akivaizdu, kad kada senovėje šio kalendorinio laikotarpio dainos buvo gana išplėtotas atskiras žanras, o pačių apeigų pirminė prasmė išnyko prieš daugelį dešimtmečių ar net šimtmečių. Taigi, šiuo metu susidaryti išsamaus vaizdo apie jų muzikinį turinį jau nebeįmanoma.

Tarpetninės sąsajos. Lyginamųjų tyrimų perspektyvos

Tolesni ukrainiečių Užgavėnių savaitės papročių ir dainuojamosios tautosakos tyrimai turėtų būti vykdomi dviem kryptimis – nagrinėjant konkrečių regioninių tradicijų ypatybes ir lyginant jas su gretimų tautų šio laikotarpio etnokultūriniu paveldu.

Tikslinga šiuos lyginamuosius tyrimus daryti visų pirma renkant žiemos–pavasario pereinamojo laikotarpio tradicijų ir muzikinio folkloro duomenis artimiausių kaimynų (baltarusių, lenkų, lietuvių) švenčių etnografiniuose aprašuose. Tam tiktų šio straipsnio literatūros sąrašė nurodyti šaltiniai (lenkų – Ogrodowska 2004; Sliužinskas 2011; lietuvių – Laurinavičiūtė–Petrošienė 2015; 2019; Vaicekauskas 2005; Слюжинскас 2015) ir kt. Vėliau derėtų išsamiai pasidomėti ir vengrų, čekų, slovakų, bulgarų, kitų krikščioniškojo ir ikikrikščioniškojo pasaulio šalių tradicijomis ne vien Europos, bet ir globaliu mastu. Juk pavasario (gamtos atbudimo, naujų ūkininkavimo metų pradžios) laukimas yra neišvengiamai žinomas kiekvienos etninės sanklodos gyvenimosios ištakose.

Šių tyrimų procese verta neužmiršti, kad kiekviena tradicija yra nuolatinis tiek pastovius, tiek nuolat kintančius elementus liudijantis procesas ir laiko, ir geografinių platumų apibrėžtyse. Visa tai ženkliai sąlygoja kiekviename etniniame regione dėl pačių įvairiausių ekonominių ar politinių priežasčių istoriškai kintantis sociokultūrinio gyvenimo kontekstas. Kol kas esame pastebėję, kad, pavyzdžiui, senieji beišnykstantys ukrainiečių „Kolodijaus“ papročiai turi tam tikrą analogiją su visai kito kalendorinio meto – Kalėdų laikotarpio – lietuvių kalėdotojų vaikštynių apeigomis, „blukio“ (kaladės) valkiojimo tradicijomis. Reikėtų pasigilinti, ar nebuvo senaisiais laikais Ukrainoje žinoma apie lietuviams būdingas Užgavėnių zoomorfinių („Arklys“, „Meška“), ornitomorfinių („Gervė“), antropomorfinių („Raitelis“, „Žydas“, „Čigonė“, „Vengras“), mitinių esybių („Vaiduokliai“, „Demonai“, „Velniai“, „Raganos“) persirengėlių personažų apraiškas.

Bendras ukrainiečių ir lietuvių Užgavėnių tradicijų bruožas – gausus vaišinišasis paskutinėmis mėnesėdo dienomis leistiniais patiekalais – blynais, virtiniais, savo forma susijusiais su Saulės ir Mėnulio kultu, protėvių pagerbimu. Šiuo metu išryškėja reikšmingas ryšys tarp žmonių ir dvasių pasaulių, kai mus aplanko mirusių protėvių sielos. Bendrų bruožų turi ukrainiečių „kumštynių“ ir lietuvių Kanapinio ir Lašinio varžytuvių tradicijos, lietuvių „Morės“ ir ukrainiečių „Maros“, „Kostrubo“ sudeginimo ritualai.

Visa tai – būsimų tyrimų ir jų rezultatų sistemingo skelbimo moksliniuose straipsniuose perspektyva, leisianti mums visiems geriau pažinti savo etnokultūrinio gyvenimo ištakas, jų bendrybes ir skirtumus.

Išvados

1. Perėjimo iš žiemos į pavasarį kalendorinių apeigų turinys Ukrainoje buvo gana įvairus. Atėjus krikščionybei, šio laikotarpio šventės koncentruojasi paskutinės savaitės prieš gavėnią, kuri liaudiškai buvo vadinama *Масляна, Масниця, Сиропусниї, Бабський тиждень, Колодії* laikotarpiu.

2. Gausus vaišinimasis (daugiausia tešlos ir varškės produktais – virtiniais su įdarais, blynais ir pan.) protėvių vaizduotėje turėjo paspartinti pavasarinį gamtos permainų pradžią.

3. Visą Užgavėnių savaitę čia buvo atliekama nemažai apeiginių veiksmų: žmogaus gyvenimo ciklo imitacija, atkartojama ritualiniu personažu Kolodijumi; paprotys prie laiku nesusituokusių jaunuolių ar jų tėvų kūno prisegti „kolodką“; šiaudų pamėklės „Kostrubo“ deginimas; karnavalinės apeigos, pavasarinės fizinės jaunuolių ir vyrų varžytuvės.

4. Užgavėnių savaitės apeigas Ukrainoje lydėjo specialios dainos, kurių tekstuose buvo apdainuojami konkrečių apeigų veikėjai (Kolodijus ir jo gyvenimo ciklas, „kolodka“, „Masliana“, „Kostrubas“, „Ožys“ ir kt.), minimas pavasario laukimas (ypač moterų), gero ateinančių metų derliaus linkėjimai.

5. Apeiginių Užgavėnių dainų melodijos liudija jų genetinį giminingumą su šokių melodijomis ir jų priedainiais. Jos pasižymi lygiu ritmu, siauru dermės diapazonu, atliekamos daugiausia vienbalsiai arba su nedideliais heterofoniniais epizodais. Informantų nuomone, Užgavėnių apeigų, linksmybių ir vaišių metu dažniausiai skambėdavo neapeiginių buitinio pobūdžio žanrų dainos, ir tai pagrindžia jau seniai išnykusio šio folkloro sluoksnio praradimus.

6. Ukrainiečių tradicijos švęsti Užgavėnes turi daug panašumų su kitomis – artimomis ir gana tolimomis – etninėmis kultūromis. Daugiausia tokių paralelių,

žinoma, galima atsekti slavų ir baltų tautų kalendorinių apeigų tradicijose. Tam tikrų pereinamojo žiemos–pavasario laikotarpio apeigų elementų išplitimas plačioje geografinėje vietovėje ir jų tapatumas rodo labai seną jų ištakų kilmę.

7. Ankstesniais laikais buvę gerai žinomi apeiginiai veiksmai / žaidimai su „kolodka“ šiuo metu tėra žinomi palyginti retomis Kolodijaus gyvenimo ciklo sekos apraiškomis, „kolodkos“ tampymu po kaimo kiemus ir jos apraišiojimu vienišiams vedybinio amžiaus jaunuoliams. Šiais laikais tokie veiksmai yra suprimityvinti iki eilinių vaišių, pagražintų atskirais dekoratyviniais motyvais („kolodkomis“), kurių pradinė prasmė šiuolaikiniam žmogui nėra iki galo suprantama.

Iš ukrainiečių kalbos vertė Rimantas Sliužinskas

Literatūra ir šaltiniai

- Laurinavičiūtė–Petrošienė 2015 – Lina Laurinavičiūtė–Petrošienė. *Žanro virsmas: Žemaitijos Užgavėnių dainos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Laurinavičiūtė–Petrošienė 2019 – Lina Laurinavičiūtė–Petrošienė. *Shrovetide in Lithuania. Carnival Character Songs in a Sociocultural Context*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Ogrodowska 2004 – Barbara Ogrodowska. *Polskie obrzędy i zwyczaje. Doroczne*. Warszawa: MUZA.
- Pshenichkina 2019 – Halyna Pshenichkina. Ethnographic Regions in the Territory of Contemporary Cherkasy District by Features of Ritual Folk Songs. *Res humanitariae*, 25, 144–156.
- Sliužinskas 2011 – Rimantas Sliužinskas. Persirengėliai lietuviškojoje ir lenkiškojoje kalendorinių švenčių tradicijoje: atitikmenys ir skirtybės. *Tradicija ir dabartis*, 6, 93–109.
- Vaicekauskas 2005 – Arūnas Vaicekauskas. *Lietuvių žiemos šventės: bendruomeninės kalendorinio ciklo apeigos XIX a. pab. – XX a. pr.* Kaunas: VDU leidykla.
- Воропай 1991 – Олекса Воропай. *Звичай нашого народу. Етнографічний нарис*. Т. 1. Київ: Оберіг.
- Гончаренко 2010 – Олена Гончаренко. Обрядові пісенні жанри Сумщини: географія основних ритмотипів. *Проблеми етномузикології*, 5 (Слов'янська мелогографія, 1), 31–42 + карти К6–8.
- Єфремов 2016 – Євген Єфремов. Веснянки (с. 56–73). In *Історія української музики*. У 7 т. Т. 1, Кн. 1: *Від найдавніших часів до XVIII століття*. Народна музика. Київ.
- Записки 1874 – *Записки Юго-западного отдела Императорского русского географического общества*, Т. 2. Київ.
- Записки 1900 – *Записки товариства імені Шевченка: вид-во, присвяч. науці і письменству укр.-рус. народу*. Львів: Накладом Т-ва імені Шевченка, Т. 34, Кн. 2.
- Іванов 1898 – *Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии: Очерки по этнографии края*. Под ред. В. В. Иванова. Т. 1. Харьков: Харьк. губ. стат. ком.
- Килимник 1994 – Степан Килимник. *Український рік у народних звичаях в історичному освітленні*. Кн. 2. Київ: Обереги.
- Клименко 2020 – Ірина Клименко. *Обрядові мелодії українців у контексті слов'яно-балтського ранньотрадиційного меломасиву: типологія і географія*. Т. 1: Монографія. Т. 2: Атлас. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського.

- Копыл 1991 – Светлана Копыл. *Календарная песенность Уманщины: Динамика становления традиции*. [Дипломная работа]. Киев: Киевская государственная консерватория.
- Коропніченко 2019 – Ганна Коропніченко. Структурно-географічна характеристика весняних наспівів Київщини в контексті вивчення перехідних зон. 1. Ритмоформули стабільного силабочислення. *Проблеми етномузикології*, 14, 141–152.
- Кримський 2009 – Агатангел Кримський. *Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: Відтворення авторського макету 1930 р.* Черкаси: Вертикаль.
- Кушлик 1997 – Любомир Кушлик. Колодчані пісні на Волині. In *Традиційний музичний фольклор Волині*: 36. статей і матеріалів (с. 24–27). Кременець.
- Новикова 2006 – Лариса Новикова. *Пісні Слобідської України*. Харків: ХОЦНТ: ТО Ексклюзив.
- Онацький 1959 – Євген Онацький. *Українська мала енциклопедія*. Кн. 5, К-Ком. Буенос-Айрес. Prieiga internetu: http://encyclopedia.kiev.ua/vydaniya/files/use/first_book/part5.pdf
- Прыбылова 2004 – Василина Прыбылова. Да пытання песенных традыцый Масленіцы Верхняга Падняпроўя. *Беларускі музычны фальклор у даследаваннях маладых этнамузыкалагаў*, 3, 35–61.
- Прыбылова 2008 – Василина Прыбылова. *Песенна-абрадавыя традыцыі масленіцы Верхняга Падняпроўя*. Аўтарэферат дыс. ... кандыдата мастацтвазнаўства. Мінск.
- Прибилова 2012 – Васіліна Прибилова. Мелоареали обрядових наспівів масляниці верхнього подніпров'я. *Проблеми етномузикології*, 6 (Слов'янська мелогогеографія, 2), 43–59.
- Пшенічкіна 2015 – Галина Пшенічкіна. Весільні тиради Правобережної Черкащини з 6–7-складовою основою: особливості компонування. *Проблеми етномузикології*, 10, 81–103.
- Пшенічкіна 2016 – Галина Пшенічкіна. Традиційні зимові наспіви Правобережної Черкащини: типологічна і географічна опозиція Наддніпрянщини і Поділля. *Проблеми етномузикології*, 11, 62–76.
- Пшенічкіна 2017a – Галина Пшенічкіна. Традиційні зимові мелодії у басейні верхньої Самари. *Проблеми етномузикології*, 12, 90–101.
- Пшенічкіна 2017b – Галина Пшенічкіна. Свадебні тиради со стихом 5+3 на Правобережній Черкащині. *Tradycja ir dabartis*, 12, 125–147.
- Пшенічкіна 2018 – Галина Пшенічкіна. «Звенигородщина» Агатангела Кримського та сучасні дослідження обрядової пісенності Правобережної Черкащини. *Проблеми етномузикології*, 13, 82–117.
- Пшенічкіна 2020 – Галина Пшенічкіна. *Географічні межі регіональних традицій музичного фольклору на території правобережної Черкащини (за наспівами обрядових циклів)*. Автор. дис. на зд. наук. ступеню кандидат мистецтвознавства. Спеціальність 17.00.03 «Музичне мистецтво». Київ.
- Пшенічкіна 2022 – Галина Пшенічкіна. Веснянки Звенигородщини: етнографія, типологія, географія. *Проблеми етномузикології*, 17, 130–147.
- Слюжинскас 2015 – Римантас Слюжинскас. «Еврей» – персонаж Масленичного ряження в Литве. *Живая старина*, 1 (85), 17–19.
- Соколова 1979 – Вера Соколова. *Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов. XIX – начало XX в.* Москва: Наука.
- Сумцов 1889 – Николай Сумцов. Культурные переживания. *Киевская старина*, 1, 2, 4–12.
- ХООМЦКМ – Весняний обряд водіння Козла на Харківщині. Харківський обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва: Prieiga internetu: <https://www.cultura.kh.ua/uk/intangible-cultural-heritage/elements/elements-of-kharkiv-region/7056-vesnjanij-obriad-vodinnja-kozla-na-harkivschini>

ЦА – Цифровий архів Етнографічних матеріалів Слобожанщини та Полтавщини: Масляна (Масниця): Prieiga internetu: <https://folklore.kh.ua/stories>.
Чубинский 1877 – Павло Чубинский. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной императорским Русским географическим обществом. Юго-западный отдел*. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским, издан под наблюдением Н. И. Костомарова. У 7-ми томах. С.-Пб.

Vaizdo, garso įrašai

Цифровий архів етнографічних матеріалів Слобожанщини та Полтавщини [žiūrėta 2023 08 15]. Prieiga internetu: <https://folklore.kh.ua/stories>
Клименко Ирина. Зимові обряди навесні. Пісні весни [žiūrėta 2023 06 10]. Prieiga internetu: <https://youtu.be/G7RSe8bLing>
«Козла водили» (веснянка на масляну) – ЦА – Цифровий архів етнографічних матеріалів Слобожанщини та Полтавщини. Prieiga internetu: <https://folklore.kh.ua/site/track?id=831>
Масляна, обряд «Колодія». Фольклорно-етнографічний гурт «Брикси» [žiūrėta 2023 09 11]. Prieiga internetu: https://youtu.be/PR9H2r_WYqQ?si=HT8BVrH73J3tUBo6
«Масляна, як би ти була» (масляна) – автентичний гурт «Комишанське надвечір'я» (с. Комиші Сумської обл.) [žiūrėta 2023 07 19]. Prieiga internetu: <https://youtu.be/skCtVTt2Oak?si=Qu85Bfw9bLAlCImP>
«Ой казали Масляна сім неділь» (масляна) – автентичний гурт «Комишанське надвечір'я» (с. Комиші Сумської обл.) [žiūrėta 2023 09 03]. Prieiga internetu: <https://youtu.be/A8nTvang4zA?si=-yitW5edJ4mNrXVT>
«Ой масленіца, кривашейка» (масляна), с. Линове Сумської обл. [žiūrėta 2023 09 25]. Prieiga internetu: https://www.polyphonyproject.com/uk/song/BMI_UK16100175
«Ой Масляна, Масляна, ой що б ти була» (масницька) – фольклорний гурт «Володар». Диск «Зберімося, роде» [žiūrėta 2023 09 28]. Prieiga internetu: <https://youtu.be/xO4467Bb0aE>
Традиції святкування Масниці (Г. Пшенічкіна, А. Темченко) – РадіоДень_UA: Черкаси 09.03.2021 [žiūrėta 2023 08 31]. Prieiga internetu: <https://youtu.be/-Zvkc9DbLC0?si=W6ueLAD8pDh9Uljz>
«Я в неділю народився» (масницька) – фольклорний гурт «Володар». Диск «Зберімося, роде» [žiūrėta 2023 09 30]. Prieiga internetu: <https://youtu.be/aOf3Qa30gcs>

Halyna Pshenichkina

UKRAINIAN SHROVETIDE CUSTOMS AND SINGING FOLKLORE: SOME COMMON FEATURES

Summary

The traditional rites of the last week before the beginning of Lent were well known in various ethnographic regions of Ukraine until the middle of the 20th century. The most archaic are traditional rites of which the actions are related to the being of the mythical Kolodiy (*Колодій*): his 'birth', 'baptism' and 'funeral', thus testifying to the summarised life cycle. All this was played out every day

during the entire week: married women tied wooden sticks (*колódки*) to the bodies of boys and girls who had not been married for very long, they all destroyed the jackstraw of Kostrub (*Космуб*) together, men's physical competitions (fisticuffs) were held, known since the times of Kyivan Rus'. The tradition of feasting on dishes of flour and sour milk was directly related to the cult of the Heavenly Lights, and promoted the faster disappearance of manifestations of winter in nature. All these rites were accompanied by special songs dedicated to them.

The ritual content of the calendar period of the transition from winter to spring in Ukraine was quite diverse. In Christian times, the celebration of this period fell in the last week before Lent, which was popularly called Maslyana, Masnytsia, Syropusny Week, Old-Woman's Week or Kolodiy, and took place at a different time in the calendar depending on the date of Easter.

The consumption of food in large quantities (mainly made of dough and cheese, such as dumplings with fillings, pancakes, etc.) in the imagination of the ancestors was supposed to accelerate the onset of changes of spring in nature, in particular the faster melting of snow.

Throughout the week, a number of ritual actions were performed: the imitation of the human life cycle, reproduced in the ritual character *Kolodiy*; the custom of attaching a *kolodka* to unmarried people or their parents; the burning of a straw effigy of *Kostrub*; and carnivalised rites, such as springtime physical competitions for young men and women.

The rites of the Shrovetide feasts were accompanied by special songs, in the words of which the characters in the ritual were celebrated (*Kolodiy* and his life cycle, *Kolodka*, *Maslyana*, *Kostrub*, *Kozel* [the Goat], etc.).

Shrovetide ritual songs mostly show a genetic affinity with dance melodies and choruses. They are based on a clear and peaceful rhythm, unfold within a narrow range, and are performed mainly in unison or with minor heterophonic ramifications. According to the respondents, during large ceremonies, songs of a non-ritual household genre were usually sung, which shows the long-standing decline of this layer of folklore.

Ukrainian Shrovetide celebration traditions have a lot in common with other close and rather distant ethnic cultures. The greatest parallels are, of course, with the Slavic and Baltic nations. And the distribution and identity of separate elements of the rites of the transitional winter-spring period over a wide geographical area indicates a very ancient origin.

In the past, bright, ritual actions/games with a log appear today as rare descriptions of the full 'life cycle' of a character with the name *Kolodiy*, and the more often-mentioned dragging around the yard of a log as a symbol of the

single status of a young person of marriageable age. Today, these actions have been reduced to an ordinary feast, decorated with separate decorative motifs (for example *Kolodka*), and their essence is not fully understood by modern man.